

Aneta Pastuszek
Lublin
aneta1794@wp.pl

Bułgarska mniejszość narodowa i problem wschodnich ziem Republiki Serbii

Bulgarian national minority and the problem of the eastern lands of the Republic of Serbia

Streszczenie:

Celem niniejszego opracowania jest analiza sytuacji bułgarskiej mniejszości narodowej i problemu wschodnich ziem Republiki Serbii. W tekście przedstawione zostały informacje dotyczące rozmieszczenia bułgarskiej mniejszości narodowej w Republice Serbii oraz warunków życia społeczno-politycznego w obszarze szkolnictwa, środków masowego przekazu, życia kulturalnego i działalności politycznej. Analizie poddano również działania władz bułgarskich w kierunku poprawy położenia bułgarskiej mniejszości narodowej w Republice Serbii. Artykuł bazuje na źródłach i literaturze bułgarskiej. Autorka prezentuje w nim głównie punkt widzenia mniejszości bułgarskiej i interesy państwa bułgarskiego. Ustosunkowanie państwa serbskiego do kwestii problemu zawartego w artykule przedstawione jest fragmentarycznie.

Słowa kluczowe: Republika Serbii, bułgarska mniejszość narodowa, wschodnie ziemie Republiki Serbii.

Summary:

The purpose of this paper is to analyze the situation of the Bulgarian national minority and the problem of the eastern lands of the Republic of Serbia. The text presents the information on the distribution of the Bulgarian national minority in the Republic of Serbia and the conditions of social and political life in the area of education, mass media, cultural and political activities. The analysis also focuses on what steps have the Bulgarian authorities taken in order to improve the position of the Bulgarian national minority in the Republic of Serbia. The article is based on Bulgarian sources and literature. The author presents in it mainly Bulgarian minority viewpoint and interests of the Bulgarian state. The fragmentary account of the response of the Serbian state to the problem has also been included.

Keywords: Republic of Serbia, the Bulgarian national minority, the eastern lands of the Republic of Serbia.

1. Uwagi wstępne.

Współczesna struktura narodowa Serbii jest spuścizną historii i rozwoju serbskiej państwowości. Jest ona przy tym typowa również dla całego regionu, czyniąc tym samym Bałkany obszarem interesującym, choć niestabilnym. Wielokulturowość jest nieodłącznym elementem codzienności i życia politycznego na Półwyspie Bałkańskim. Po 1989 roku Jugosławia rozpadła się i przestała istnieć jako podmiot prawa międzynarodowego. Doprowadziło to do ukształtowania zupełnie nowych realiów politycznych na Bałkanach. W 1991 roku ogłoszono utworzenie Republiki Macedonii. W 2002 roku zwrócono Wojwodinie część uprawnień autonomicznych. W dniu 3 czerwca 2006 roku ogłosił niepodległość Parlament Czarnogóry, a następnie – 17 lutego 2008 roku – Kosowo¹. Tworzenie się na początku lat 90. XX w. nowych niezależnych państw doprowadziło do znaczących zmian na istniejących dotychczas liniach demarkacyjnych, a także do wielokrotnego pogwałcenia wielu istniejących umów międzynarodowych, w tym umów zawartych w ramach systemu wersalskiego, na konferencji jałtańskiej, Karty Narodów Zjednoczonych, a także Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie podpisanego w Helsinkach. Zmiany polityczne w tym regionie nadal się obserwuje i mają one bezpośredni wpływ na stosunki bułgarsko-serbskie, gdzie kwestią szczególnie ważną jest status ziem wschodnich Serbii. Obszar ten obejmuje Bosilegrad i Dimitrovgrad i części gmin Surdulica, Babushnitsa i Pirot. Wspomniane ziemie zamieszkiwane są przez duże skupiska Bułgarów, bowiem Bułgaria utraciła je na mocy Traktatu w Neuilly z 27 listopada 1919 roku. Dość często między władzami Bułgarii i Serbii dochodzi do konfliktów dotyczących tej kwestii. Bułgaria oskarża Serbię o łamanie praw mniejszości bułgarskiej, Serbia natomiast obawia się odłączenia tych terenów od swojego terytorium.

2. Rozmieszczenie bułgarskiej mniejszości narodowej w Republice Serbii.

Zgodnie ze spisem powszechnym z 2002 roku mniejszości narodowe i etniczne we współczesnej Serbii, z wyłączeniem Kosowa, stanowią 13,4% ogółu obywateli. Największą mniejszością narodową na terenie Serbii są Węgrzy, których populacja liczy 293 299 osób, co stanowi 3,91% ogółu społeczeństwa. Następną pod względem liczebności mniejszością są Bośniacy z liczbą ludno-

ści 136 087 osób (1,81%) oraz Romowie – 108 193 osób (1,44%). Bułgarów jest 20 497, co stanowi 0,27% społeczeństwa serbskiego².

Tradycyjnym miejscem zamieszkania mniejszości bułgarskiej we współczesnej Republice Serbii są *Zapadni pokrajnini*. Ten geograficzno-historyczny termin został przyjęty w Bułgarii po I wojnie światowej i wskazuje na obszary oderwane od państwa bułgarskiego na mocy traktatu z Neuilly w 1919 roku. Ziemie te zostały włączone do Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców. Termin *Zapadni pokrajnini* nie jest uznawany w oficjalnej terminologii w Republice Serbii. W Jugosławii stosowanie tej nazwy było uważane za akt roszczeń terytorialnych albo przynajmniej żądań autonomii politycznej w regionie. Region wschodniej Serbii uważany jest za najbardziej zacofany, najbiedniejszy i pozbawiony perspektyw na przyszłość. *Zapadni pokrajnini* są ziemiami najmniej rozwiniętymi w Serbii – z ogromnym wskaźnikiem bezrobocia i słabą infrastrukturą. W opinii państwa bułgarskiego przyczyną tej dramatycznej sytuacji są próby wyludnienia przez Serbów mniejszości bułgarskiej z regionu, aby móc w przyszłości uniknąć bułgarskich roszczeń etniczno-terytorialnych³. Liczba Bułgarów w Gminie Dimitrovgrad należącej do *Zapadni pokrajnini* wynosi 5 836 osób, w Gminie Babušnica mieszka 1 017 osób, w okręgu pirockim 7 313 osoby, a w okręgu pczyńskim 8 491 osób. W Centralnej Serbii przedstawiciele mniejszości bułgarskiej zamieszkują Belgrad (1 272 osoby), Pirot (454 osoby), w okręgu zajeczarskim mieszka 155 Bułgarów, w niszawskim 866, jablanickim 109, borskim 94, pomorawskim 50, zlatiborskim 18, szumadijskim 72, podunajskim 42 i wreszcie w okręgu toplickim mieszka 11 osób. W Wojwodinie mniejszość bułgarska rozszkana jest po wszystkich okręgach, a mianowicie: w okręgu południowobackim ze stolicą w Nowym Sadzie liczba Bułgarów wynosi 432 osoby, w okręgu południowobanackim ze stolicą w Pančevie mieszka 980 osób, w okręgu środkowobanackim – 600 osób, w północnobackim ze stolicą w Suboticy – 56 osób, północnobackim ze stolicą w Kikindzie (110 osób), w okręgu sremskim – 44 osoby oraz w zachodniobackim – 34 osoby⁴.

W Kosowie Bułgarzy zamieszkują okręg prizrenski, kosowski, pecki, kosovsko-mitrovački oraz kosovsko-pomoravski. Bułgarzy mieszkający na terenie Kosowa są nazywani Goranami⁵. W literaturze przedmiotu nie ma informacji o tym, iż ziemie Kosowa zamieszkują Bułgarzy, ale właśnie Goranie. Jest to etniczna mniejszość, o której pochodzenie spór toczą Albańczycy, Macedoń-

¹ M. Waldenberg, *Rozpad Jugosławii*, Warszawa 2005, s. 46-58.

² Българи в Сърбия, bulgarnation.com/българи%20в%20Сърбия.html, [dostęp: 08.07.2012].

³ З. Тодорова, *Българите в Сърбия и спекулациите на Милошевич*, Belgrad 2002, s. 14.

⁴ Българи в Сърбия, bulgarnation.com/българи%20в%20Сърбия.html, [dostęp: 08.07.2012].

⁵ Г. Цонева, Е. Миланов, Е. Спанчев, Н. Николов, С. Станев, С. Елджеров, Р. Базайкова, М. Караджов, Ц. Томчев, А. Миланов, Б. Илиев, *Алманах Огнице – Българите в Албания и Косово*, София 2001, s. 56.

czy, Bułgarzy i Serbowie⁶. W literaturze macedońskiej Goranie są Macedończykami, w literaturze bułgarskiej – Bułgarami, a Serbowie twierdzą, iż są oni zislamizowanymi Jugosłowianami. Źródła historyczne jednak mówią o tym, z czym zgadzają się także naukowcy z wielu państw europejskich, iż etniczną mniejszość gorańska ma pochodzenie bułgarskie. Liczbę Goran w Kosowie szacuje się w sumie na 15 tys. osób⁷. W chwili obecnej Bułgaria, będąca od 2007 roku członkiem Unii Europejskiej, usilnie pracuje nad wzmocnieniem statusu politycznego, gospodarczego i ekonomicznego mniejszości bułgarskiej na terenach Serbii⁸. Od początku roku 2012 przedstawicielom gorańskiej mniejszości etnicznej proponowane jest bułgarskie obywatelstwo, które gwarantowałoby Goranom możliwość pracy w krajach UE i wpłynęłoby pozytywnie na położenie ekonomiczne tej mniejszości na ziemiach serbskich⁹.

Dziennikarz ze wschodnich ziem Serbii Kiril Georgiew podkreśla, że „nawet dzisiaj – w XXI wieku, w warunkach demokracji – strach mniejszości bułgarskiej jest tak duży, że wciąż jeszcze wiele osób nie przyznaje się do korzeni bułgarskich.”¹⁰ Według niego serbska polityka sprowadza się do tego, że należy być lojalnym obywatelem wobec państwa, w którym się mieszka. Georgijew twierdzi, że ludzie, którzy przyznają się do korzeni bułgarskich, uważani są za największych wrogów narodu serbskiego, a ci, którzy walczą o zachowanie bułgarskich tradycji kulturowych, są „wrogami jedności i braterstwa.” Wedle stanowiska władz Bułgarii – taka polityka jest obecna również dzisiaj.

3. Warunki życia społeczno-politycznego bułgarskiej mniejszości narodowej w Republice Serbii.

3.1. Szkolnictwo.

Możliwość edukacji Bułgarów w języku ojczystym to poważny problem w Federacji Serbii. Ów problem pojawił się znów w 1987 roku, kiedy to została podjęta decyzja, aby praktycznie zlikwidować nauczanie w językach ojczystych. Wtedy jeszcze mniejszość bułgarska podejmowała naukę w języku

⁶ Т. Мангалакова, *Нашенци в Косово и Албанија*, Списание „ТЕМА”, www.temanews.com, [dostęp: 08.06.2012].

⁷ В. Карабойчев, *Българите в Албанија, Косово и Метохија*, „Нова зора: Независим национален седмичник”, 2004 nr 47, s. 1, 6-7.

⁸ Н. Спахиу, *Малцинствата в Косово са индикатор за демокрацията*, „Седем: Свободният вестник”, 2004 nr 2, s. 13.

⁹ З. Димитров, М. Халили, Д. Йотов, *[Българското етническо малцинство гора̀ни в Косово]*, „Дневен труд: национален всекидневник”, 2008 nr 123, s. 26-27.

¹⁰ М. Божкова, М. Петров, *Българите от Западните покрайнини*, София 1996, s. 50.

bułgarskim, lecz w szkole uczono także języka serbskiego – jako języka kraju, w którym mieszkają przedstawiciele mniejszości bułgarskiej¹¹.

W roku 1920, kiedy to ziemie zachodnie były częścią państwa bułgarskiego, język bułgarski był językiem oficjalnym. Od 1920 do 1941 roku w Królestwie Serbów, Chorwatów i Słoweńców język bułgarski nie znajdował się w programie nauczania. Począwszy od jesieni 1941 roku do wiosny 1946 Bułgarzy posługiwali się językiem bułgarskim we wszystkich sferach życia. Był używany w edukacji, kulturze, administracji, wymiarze sprawiedliwości, przekazywano w nim informacje itp. Język bułgarski stanowił również główny przedmiot w szkole średniej. W okresie od 1946 do 1948 miał pozycję języka ojczystego mniejszości bułgarskiej, a jako przedmiot wykładany w szkole podstawowej i średniej miał nawet własny program¹².

Od 1949 do 1982 roku możliwość nauczania języka bułgarskiego jako przedmiotu w programach nauczania w Serbii była ograniczana. Wiosną 1956 roku w gimnazjum w Bosilegradzie przez Todora Velickovica i Dobrivoje Kostnic została przeprowadzona hospitacja władz. Jesienią tego samego roku liczba godzin wykładowych języka serbochorwackiego w szkole została zwiększona. W gimnazjum w Dimitrowgradzie, a później i we wszystkich szkołach, gdzie uczyli się przedstawiciele mniejszości narodowe narodowych, wprowadzono model „nauczania dwujęzycznego”¹³.

W trakcie przeprowadzanych prób wdrażania nauki w dwóch językach (koniec lat 70. i początek lat 80. ubiegłego wieku) mieszkańcy Bosilegradu proponowali, by ich dzieci w szkole podstawowej nauczane były w języku bułgarskim, a w szkole średniej w języku serbskim. Na początku roku szkolnego 1987/88 Rada Szkoły Podstawowej „Georgi Dymitrow” zdecydowała o wprowadzeniu edukacji dwujęzycznej.

Od 1982 do 1998 roku język bułgarski miał status języka obcego w szkole podstawowej, w gimnazjum od 1990. Współcześnie sytuacja również nie przedstawia się najlepiej – w Belgradzie godziny nauki języka bułgarskiego zamiast zostać zwiększone, zgodnie z decyzją Ministerstwa Edukacji zostały zmniejszone z 3 godzin do 2 tygodniowo. Tymczasem warunki nauki ciągle się pogarszają¹⁴.

W chwili obecnej język bułgarski nauczany jest tylko jako jeden z przedmiotów szkolnych – jako język obcy. Pozostałe przedmioty nauczane są w ję-

¹¹ Т. Кръстанов, *Как българите в Косово и Сърбия са прекръстени на сърби?*, „Македония: Български национален седмичник”, 1999 nr 21, s. 1, 6.

¹² М. Ранчић, *Аспекти образовања на језицима етничких мањина*, Beograd 2003, s. 39-44.

¹³ Z. Todorova, Republika, *Problem obrazovanja bugarske manjine- kako dalje!?*, www.yurope.com/zines/republika/arhiva/2002/298/298_13.html, [dostęp: 08.10.2012].

¹⁴ Тамże.

zyku serbskim. W ciągu ostatnich dwóch lat, dzięki staraniom rodziców uczniów, w Bosilegradzie udało się otworzyć dwie klasy, w których dzieci nauczone są tylko w języku bułgarskim. W pozostałych klasach bułgarski jest odrębnym przedmiotem. Media bułgarskie podają, iż społeczeństwu w Serbii podaje się do wiadomości, iż mniejszość bułgarska posiada wszystkie prawa, ale nie chce z nich korzystać¹⁵.

Przedstawiciele mniejszości bułgarskiej w Serbii uczą się w różnego typu szkołach. Do szkół bułgarskich działających obecnie na terenie Serbii należy zaliczyć: Szkołę Podstawową „Mosza Pijade” założoną w 2005 roku we wsi Iwanowo, gdzie naucza się języka bułgarskiego, Szkołę Podstawową „Bratstwo” we wsi Zwonci, Szkołę Podstawową „Georgii Dimitrow” w Bosilegradzie, Szkołę Podstawową „Sweti Sawa” we wsi Bożnica, Szkołę Podstawową „Christo Botew” w Caribrodzie, Bułgarską Szkołę Niedzielną we wsi Belo Blato funkcjonującą od 2000 roku, Gimnazjum Ogólnokształcące w Bosilegradzie oraz Gimnazjum św. Cyryla i Metodego w Caribrodzie¹⁶. Osoby należące do mniejszości gorańskiej (bułgarskiej), która zamieszkuje tereny Kosowa, uczą się w szkołach serbskich i bośniackich, takich jak: Szkoła Podstawowa „Nebojsa Jerkovic” w Dragasz, w której dzieci gorańskie uczą się w języku serbskim, Szkoła Podstawowa „Zenuni” w Brod, gdzie wykładowym językiem są języki serbski lub bośniacki. Spośród szkół w Kosowie należy wymienić również Szkołę Średnią Handlową we wsi Mlike, Szkołę Podstawową „25 Maja” we Wraniszti, Szkołę Podstawową „9 maja” w Rabcze, Szkołę Podstawową „5 października” w miejscowości Kruszewo oraz Szkołę Podstawową „22 grudnia” w Rastelicy, w której 90% uczniów uczy się w języku serbskim, a pozostałe 10% w językach albańskim i bośniackim. Wyjątek stanowią Goranie zamieszkujący tereny Centralnej Serbii – na tym obszarze jedni wybierają szkoły bułgarskie, inni natomiast szkoły serbskie¹⁷.

Aktualnie Bułgarzy nie zdobywają w szkołach wiedzy dotyczącej bułgarskiej historii i kultury. W artykułach bułgarskich autorów, które traktują o bułgarskiej mniejszości w Serbii pisze się o tym, iż studenci kształcą się w duchu pannacjonalizmu serbskiego i wrogości wobec narodu bułgarskiego. Zdaniem władz Bułgarii podstawowym problemem przedstawicieli ich państwa jest to, iż w Serbii wciąż nie ma podręczników napisanych w języku bułgarskim. O taki stan rzeczy władze Bułgarii oskarżają Serbię¹⁸.

¹⁵ Р. Леонидов, *Българите в Сърбия са жертва на перфидна асимилация*, www.fakel.bg, [dostęp: 15.10.2012].

¹⁶ М. Ранчић, *Аспекти...*, s. 48-54.

¹⁷ Ж. Миленовић, *Образование Горанске Етничке Заједнице на Косову и Метохији од 1918.године до данас*, www.scribd.com/doc/79349118/Goranci-Od-1918-g-Do-Danas, [dostęp: 08.06.2012].

¹⁸ М. Ранчић, *Аспекти...*, s. 55-57.

Na temat nauki lekcji historii w szkołach z mniejszością bułgarską naukowcy bułgarscy piszą, iż dzieci Bułgarów uczą się bułgarskiej historii napisanej według wymogów i standardów serbskich. Prawie nic nie wiedzą o chanach i księstwach bułgarskich. Z literatury znani są im tylko niektórzy bułgarscy autorzy klasyczni. Jeśli chodzi o II wojnę światową, w podręcznikach do historii Bułgaria przedstawiona jest jako państwo okupacyjne, a Bułgarzy jako faszysty. W Jugosławii stworzono jeden system wartości, zgodnie z którym wszystko, co bułgarskie, było złe i negatywne, a wszystko, co serbskie – nowoczesne i pozytywne. Oficjalna teza historyczna mówi, iż Bułgarzy okupowali ziemie serbskie. Jest to pogląd celowo „wbijany” w umysły młodych pokoleń, które wzrastały przez to z poczuciem winy. Całe bułgarsko-serbskie pokolenie zostało wykształcone w tym duchu, a konsekwencje tego pozostały w ludzkich umysłach. Państwo bułgarskie wiele zrobiło by przezwyciężyć uprzedzenia, jednak one nadal występują tkwią w umysłach ludzi. Oficjalna polityka Jugosławii nie uznawała istnienia w jej ramach innych narodów i narodowości. Serbowie, Chorwaci i Słowenci stanowili jeden „trzymienny naród”, Bułgarzy zaś pochodzili z „wyzwolonych” ziem „Starej Serbii”¹⁹.

Badania przeprowadzone przez naukowców bułgarskich wskazują, iż od połowy lat 90. ubiegłego wieku w akademickich środowiskach serbskich lansowano naukową tezę głoszącą, że w Serbii nie było Bułgarów, a „szopi” i „torlaci”, którzy mieszkali w obszarze Starej Planiny i Siczowec. Wydano na ten temat nawet kilka książek, a także słownik języka szopskiego. Na język szopski przetłumaczono parę publikacji pisarzy bułgarskich. Ogólny kryzys serbskiego nacjonalizmu, a przede wszystkim silna reakcja bułgarskiej dyplomacji oraz społeczeństwa bułgarskiego zapobiegły tym asymilacyjnym przedsięwzięciom²⁰.

Bułgarscy absolwenci szkół podstawowych w Serbii kształcą się na serbskich uczelniach wyższych. Niektórzy wybierają także studia w Bułgarii, jeszcze inni decydują się na kontynuację nauki w szkołach zawodowych – w Serbii lub w Bułgarii. Zajęcia na uczelniach wyższych w Serbii odbywają się w języku serbskim. Należy zaznaczyć, iż istotnym problemem są opłaty za studia – Serbowie kształcą się bezpłatnie, obcokrajowcy za studia muszą płacić. W wywiadach przeprowadzanych z rodzinami bułgarskiego pochodzenia wiele osób skarżyło się na to, że ich dzieci pomimo wysokiego wykształcenia nie zajmują stosownych do ukończonych kierunków i posiadanej wiedzy stanowisk, a Serbowie, często ukończywszy zaledwie szkołę średnią, piastują stanowiska kie-

¹⁹ Сега, *Босилеград – забравеният български анклав*, www.segabg.com, [dostęp: 09.10.2012].

²⁰ З. Тодорова, *Ще станат ли «шопи» българите в Сърбия*, *Македония: Български национален седмичник*, 1995 nr 3, s. 6-8.

rownicze²¹. Władze Bułgarii niepokoi również nowe zjawisko, a mianowicie fakt, iż bułgarskie dzieci zaczynają dzielić się na probułgarskie i proserbskie²².

3.2. Organizacje kulturalne, media, sprawy wyznaniowe, opieka zdrowotna.

Mniejszość bułgarska w Serbii stworzyła szereg organizacji działających na rzecz podtrzymania i rozwoju kultury oraz tożsamości narodowej serbskich Bułgarów. Początek procesu instytucjonalizacji życia bułgarskiej mniejszości narodowej w obecnych granicach Serbii rozpoczął się dopiero w 1990 roku wraz z powstaniem Związku Demokratycznych Bułgarów ДСБ (DSB) w Bosilegradzie²³.

W 1991 powstała Państwowa Agencja ds. Bułgarów za granicą W przeciągu roku działalności, w związku z utworzeniem trzech nowych partii, agencja zorganizowała szereg spotkań z politykami: z Dragoljubem Notevem, Marko Shukarevem i Nikołajem Manovem. Współpracowała także ze strukturami Unii Europejskiej w sprawie *Zapadni pokrajnini*, a także z Organizacją Odzyskiwania Mienia, Radą Kościelną i Komitetem Inicjatywy Odbudowy Kościoła Prawosławnego w miejscowościach Górna Liubata i Bosilegrad. Państwowa Agencja ds. Bułgarów za granicą działa na rzecz rozwoju bułgarskiej kultury, dąży do jak największego wykształcenia przedstawicieli bułgarskich struktur organizacyjnych w Serbii, np. w Centrum Informacji Bułgarskiej Mniejszości Narodowej „Caribrod”, w szkołach podstawowych i gimnazjach w Bosilegradzie, bibliotece w Dimitrovgradzie, firmach bułgarskich w Nowym Sadzie, Belo Blato oraz we wsi Iwanowo w Wojwodinie.

Kolejną organizacją jest Komitet Helsiński Praw Człowieka i Wolności Bułgarów w Jugosławii, który powstał w 1997 roku przy Ministerstwie Sprawiedliwości. Organizacja ta została stworzona w celu monitorowania i badania, czy przestrzegane są prawa człowieka na terenie dzisiejszej Jugosławii, w tym prawo do wolności mniejszości bułgarskiej w Serbii. Głównym celem działalności jest ochrona wartości europejskich, wolności myśli i słowa, ochrona obywateli przez prawo i rozwinięte społeczeństwo obywatelskie. W ramach pracy Komitet przygotowuje miesięczne, roczne i okresowe sprawozdania na temat tego, czy przestrzegane są prawa człowieka bułgarskiej mniejszości w Serbii. Baczność uwagę zwraca się tu na wszelkie konferencje oraz „okrągłe stoły” dotyczące

konkretnych spraw mniejszości, a także na publikacje tematyczne, biuletyny i inne materiały drukowane w języku bułgarskim²⁴.

Kolejną bułgarską organizacją jest Centrum Informacyjno-Kulturowe w Caribrodzie i jego oddział w Bosilegradzie. Miejsce to zostało stworzone dzięki pomocy i wsparciu państwa bułgarskiego. Pierwsze miesiące funkcjonowania centrum w Caribrodzie minęły pod silną presją ze strony władz serbskich. Utworzone w 1997 roku, w czasach Milosevica było oazą ratowania kultury bułgarskiej²⁵. Na pomysł otwarcia centrum wpadła grupa intelektualistów, którzy chcieli w ten sposób unaocznic problemy mniejszości bułgarskiej, która stopniowo malała – demograficznie i gospodarczo, a także coraz mocniej asymilowała się kulturowo ze społecznością serbską. Centrum jest organizacją non-profit, zajmującą się ochroną języka i kultury bułgarskiej wśród obywateli Dimitrovgradu i Bosilegradu. Na dzień 11 marca 2012 klub posiadał 9 komputerów z dostępem do Internetu oraz bibliotekę z bułgarskimi książkami, gazetami i czasopismami. W dniu 18 grudnia 2006 roku centrum w Caribrodzie przerejestrowano na Centrum Informacyjno-Kulturowe w Bosilegradzie.

Główne cele, jakie stawia przed sobą stowarzyszenie, zawierają się w kwestiach rozwoju kultury, edukacji i informacyjno – publicystycznej działalności na rzecz zachowania tożsamości narodowej bułgarskiej mniejszości w Serbii. Centrum w Bosilegradzie zajmuje się organizacją koncertów, wystaw, spektakli teatralnych, promocją książek, organizacją kursów języka angielskiego czy wycieczek po Bułgarii – letnich wakacji na bułgarskim wybrzeżu Morza Czarnego, ferii zimowych w bułgarskich kurortach, wizyt na imprezach sportowych. Organizacja współpracuje z różnymi organizacjami pozarządowymi z Bułgarii i Serbii. Pracownicy centrum angażują się w pomoc w rekrutacji mniejszości bułgarskiej na uniwersytety i do szkół technicznych w Bułgarii, organizują akcje humanitarne, udzielają wszelkich informacji, jak zdobyć obywatelstwo bułgarskie, związanych z otrzymywaniem wiz itp. Stowarzyszenie zbudowało na wschodnich ziemiach Serbii pomnik Wasyla Levskiego, bułgarskiego bohatera narodowego, przywódcy walk o wyzwolenie Bułgarii spod panowania Imperium Osmańskiego. Uczestniczyło również kilkakrotnie w zbiórkach środków na naprawę kościołów w Bosilegradzie. Co dwa miesiące wydawany jest przez organizację niezależny „Biuletyn”, którego tematem są kulturowe, polityczne i ekonomiczne aspekty sytuacji bułgarskiej mniejszości narodowej w Serbii, zagadnienia praw człowieka i mniejszości etnicznych oraz rozwój demokracji.

²¹ З. Тодорова, *Проект за социална безнадеждност на българите в Сърбия* [Социална харта на българското национално малцинство в Сърбия] „Македония: Български национален седмичник”, 1998 nr 40, s. 5.

²² Р. Леонидов, dz. cyt.

²³ Държавна агенция за българите в чужбина, www.aba.government.bg, [dostęp: 05.10.2012].

²⁴ Tamże.

²⁵ З. Тодорова, *Българите в Сърбия и спекулациите на Милошевич*, „Демокрация: Национален всекидневник”, 2002 nr 13, s. 14.

Часописмо wydawane jest w Niszu i rozdawane jest bezpłatnie wśród bułgarskiej mniejszości w Serbii, a częściowo również w Bułgarii²⁶.

Następną organizacją, o której nie należy wspomnieć, jest założony w 2002 roku bezpartyjny związek „Macierz Bułgarów w Serbii”, który wzywa bułgarską mniejszość narodową do zachowania swojej tożsamości. Przewodniczącym macierzy jest profesor Pene Dimitrov, nauczyciel języka bułgarskiego z Bosilegradu²⁷.

Inną ważną organizacją bułgarską jest Krajowa Rada Bułgarów w Serbii. Członkowie Rady zostali wybrani przez 118 przedstawicieli bułgarskiej mniejszości narodowej w dniu 10 maja 2003 roku. Zgodnie z art. 19 Ustawy o ochronie mniejszości narodowych „Osoby należące do mniejszości narodowych mogą wybrać Zgromadzenie Narodowe w celu ochrony ich samorządowych praw w dziedzinie języka i literatury, edukacji, informacji i kultury.” Krajowa Rada Bułgarów w Serbii składa się z 21 członków, organu przewodniczącego, wiceprzewodniczącego i sekretarza, a jej siedziba znajduje się w miejscowości Nis. Krajowa Rada Bułgarów w Serbii przejęła prawa do kierowania gazetą „Bratstwo” – czasopisma wydawanego w Serbii już od 49 lat²⁸.

Na ziemiach serbskich, oprócz wymienionych, działa jeszcze wiele organizacji kulturalno-oświatowych, do których należy zaliczyć również: Zwonskie Centrum Kulturowe „Derekul” we wsi Zwonci założone w 2004 roku, Bibliotekę Narodową „Detko Petrow” w Caribrodzie, Bibliotekę Narodową „Christo Botew” w Bosilegradzie²⁹, Bułgarskie Towarzystwo Kulturowe w północno-wschodniej Serbii „Zornitsa” we wsi Veliki Jasenovac, działające od 2004 roku, Bułgarskie Towarzystwo Kulturowe „Trandafer” we wsi Belo Blato, działające od 1999 roku, Obywatelskie Stowarzyszenie „Dimitrovgrad” w Niszu, Towarzystwo Języka, Literatury i Kultury Bułgarskiej w Nowym Sadzie, działające od 2001 roku, Stowarzyszenie Bułgarów „Nashinets” w Bosilegradzie, założone w 2002 roku, Towarzystwo Kultury i Oświaty Banatskich Bułgarskich Katolików „Ivanovo 1868” we wsi Ivanovo, które zapoczątkowało swoją działalność w 2001 roku, Stowarzyszenie Przyjaźni Serbsko-Bułgarskiej „Rila” w Niszu, działające od 2004 roku oraz Organizacja Humanitarna „Solidarność” w Caribrodzie założona w roku 1996³⁰.

²⁶ М. Божкова, М. Петров, *Българите от Западните покрайнини*, София 1996, s. 50-53.

²⁷ Тамże, s. 54-57.

²⁸ Тамże, s. 45-55.

²⁹ М. Тодоров, *Проблемите на българите в Сърбия пред европарламента: [Част от докл. на Милия Тодоров пред ЕП в Страсбург]*, ноем. 1999 г. „Балканите плюс: Събития и тенденции/ Журналистическо Сдружение „Балкански Форум”, 2000 nr 10, s. 33.

³⁰ М. Божкова, М. Петров, *Българите...*, s. 67-72.

Do bułgarskich mediów drukowanych należy zaliczyć gazetę „Bratstwo” w Niszu, magazyn „Bjuletyn” wydawany w mieście Bosilegrad od 1998 roku. W maju 2009 roku zaprzestano wydawania bułgarskich magazynów „Bratstwo” i „Most” oraz dziecięcej gazety „Drugarcze”, finansowanych przez władze Serbii³¹.

Wspomnieć należy także o bułgarskich mediach elektronicznych: Telewizji Monitor, działającej w Niszu od 2008 roku i nadającej w języku bułgarskim, Radiu „Bosilegrad” w Bosilegradzie założonym w 1997 roku, nadającym w języku bułgarskim Radiu „Nisz”, a także Radiu i Telewizji „Caribrod” działających w Centrum Kultury w Gminie Caribrod³².

Mniejszość bułgarska w Republice Serbii jest wyznania prawosławnego. W mediach bułgarskich często słyszy się skargi na temat problemów mniejszości bułgarskiej w zakresie swobodnego wyznawania religii. Bułgarzy na terytorium Serbii mają aż 45 kościołów, a tylko dwóch bułgarskich kapłanów. W 2009 roku serbski biskup Pachonii odmówił poświęcenia kościoła pw. Św. Ivana Rilskiego we wsi Parlovo, zbudowanego za pieniądze bułgarskie. Serbski Kościół Prawosławny nie wydał zgody na posługę bułgarskich księży w mieście Dimitrovgrad³³. Bardzo wiele zjawisk świadczy o asymilacji bułgarskiej kultury, a czasem nawet wrogości wobec niej. Niemało starych kościołów czy monastyrów zostało zniszczonych, a na tych, które przetrwały, napisy bułgarskie zmieniono na serbskie. Znikły również nagrobki osób, które zginęły podczas obrony Bosilegradu przed Serbami w 1913 roku³⁴.

Opieka zdrowotna w Bosilegradzie i Dimitrovgradzie jest na bardzo niskim poziomie. W tych miastach znajdują się tylko szpitale pierwszej pomocy, niedostosowane nawet do tego, by przyjąć kobiety w zaawansowanej ciąży. W razie potrzeby osoby chore i kobiety spodziewające się dziecka muszą udać się do sąsiedniego miasta Surdulica, które znajduje się 70 km od Bosilegradu i Dimitrovgradu, i do którego droga wiedzie przez góry. W czasie zimy droga ta jest nieprzejezdna³⁵. Zdaniem bułgarskich władz jest to kolejny przykład na to, że władze Serbii dążą do tego, by wysiedlić mniejszość bułgarską ze wschodnich ziem i tym samym uniknąć w przyszłości roszczeń terytorialnych.

³¹ Н. Иванов, П. Йотински, *България е забравила българите в Сърбия: Интервю с Небойша Иванов, директор на изд. «Братство» в Ниш*, Дневен труд: национален всекидневник”, 2008 nr 9, s. 28.

³² З. Тодорова, *Българите в Западните покрайнини се нуждаят от свободни и независими меди*, „Македония: Български национален седмичник”, 1997 nr 13, s. 6.

³³ Р. Леонидов, dz. cyt.

³⁴ З. Тодорова, *Българите в Западните покрайнини и църковният проблем*, „Възраждане: Религиозно-историческо-литературно двумесечно списание”, 2003 nr 3, s. 17-26.

³⁵ Р. Леонидов, dz. cyt.

3.3. Działalność polityczna.

Po rozpadzie Jugosławii mniejszość bułgarska stworzyła swoją polityczną organizację – Demokratyczną Unię Bułgarów w Jugosławii. Partia natychmiast została uznana przez społeczeństwo serbskie jako organizacja separatystyczna, której celem jest odłączenie wschodnich ziem Serbii i przyłączenie ich do Bułgarii. Działacze partii byli wielokrotnie prześladowani, a szef partii Marco Shukarev został aresztowany i więziony w czasie reżimu Miloszevicia³⁶.

Po 5 października 2000 roku w Bosilegradzie powstały dziesiątki serbskich partii politycznych, które odsunęły Demokratyczną Unię Bułgarów od wpływów na sytuację mniejszości bułgarskiej. Partie serbskie same wprowadzały swoje „demokratyczne” metody rozwiązania problemów tej mniejszości. Wielokrotnie Bułgarzy byli przekupywani lub kuszeni propozycjami pracy, np. w przemyśle elektroenergetycznym, i przechodzili do partii serbskich. W 2007 roku Demokratyczna Unia Bułgarów w Serbii podzieliła się, ale dzięki temu zdołała wyrwać się z politycznej „śpiączki”. Mniejszość bułgarska wzbogaciła się o trzy nowe partie: Demokratyczną Unię Bułgarii (ДСБ), Demokratyczną Partię Bułgarii (ДПБ) i Partię Bułgarów w Serbii (ПБС). Wszystkie one brały udział w lokalnych wyborach w Serbii w 2008 roku³⁷. Rozbicie to okazało się bardzo korzystne, ponieważ w 2008 roku w Gminie Dimitrovgrad i Bosilegrad do Rady Miejskiej weszło aż sześciu radnych – czterech z Partii Demokratycznej Unii Bułgarów (ДСБ) i dwóch z Partii Bułgarów w Serbii (ПБС).

Prezydent Demokratycznej Partii Bułgarii Angel Josifov, wiceprezydent Nebojsa Iwanow i sekretarz Nikolaycha Manov są głównymi przedstawicielami w Krajowej Radzie Bułgarów w Serbii. Josifov został szefem Miejskiego Zgromadzenia w Dimitrovgradzie, Iwanow objął stanowisko dyrektora „Bratstwa”, a Manov zasiadł w fotelu prezesa Centrum Informacyjno-Kulturowego w Caribrodzie³⁸.

Demokratyczna Unia Bułgarii odłączyła się od Demokratycznej Partii Bułgarii po tym, jak ДСБ zgłosiła wniosek o terytorialną i polityczną autonomię wschodnich ziem Serbii. Demokratyczna Partia Bułgarów domaga się zniesienia ograniczeń wizowych pomiędzy Serbią a Bułgarią oraz możliwości edukacji Bułgarów w języku ojczystym. Partia zapowiada, że będzie dążyła do przezwyciężenia zacofania gospodarczego regionu³⁹.

³⁶ З. Тодорова, *Българите в Сърбия и спекулациите на Милошевич*, „Демокрация: Национален всекидневник”, 2002 nr 13, s. 14.

³⁷ З. Тодорова, *Кой създава новата партия на българите в Сърбия [Демократичен съюз на българите]*, Про & Анти: весник за пътя на България”, 2007 nr 6, s. 4.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

Demokratyczna Partia Bułgarów z kolei nie podziela stanowiska, wedle którego wschodnie ziemie powinny cieszyć się terytorialną i polityczną autonomią. Przedstawiciele partii twierdzą, że proces ten nie jest wspierany ani przez Serbię, ani Bułgarię czy Bułgarów z tych ziem. Podkreślają także konieczność politycznej walki o autonomię kulturową i możliwość pobierania nauki w języku bułgarskim oraz oficjalny statut tego języka. W ostatnich wyborach prezydenckich Partia Demokratyczna zdobyła więcej głosów niż Partia Radykalna⁴⁰.

4. Działania władz bułgarskich na rzecz poprawy położenia bułgarskiej mniejszości narodowej w Republice Serbii.

Prawa mniejszości narodowych w Republice Serbii gwarantuje Konstytucja Serbii, przyjęta w sierpniu 2006 roku. Ustawa zasadnicza zawiera rozdział zatytułowany „Prawa mniejszości narodowych”, złożony głównie z przepisów praw mniejszości i człowieka Karty Serbii i Czarnogóry. Najważniejsze postanowienie zapisane jest w artykule 20, który stanowi wyraźnie, że „poziom praw człowieka i mniejszości, prawa indywidualne, zbiorowe i obywatelskie nie mogą być w żaden sposób łamane”⁴¹. Serbia odziedziczyła również ustawę o prawach i wolnościach mniejszości narodowych, przegłosowaną w 2002 roku w ówczesnym Parlamencie. Na podstawie przypisów zawartych w ustawie pod koniec 2002 roku i na początku roku 2003 powstały rady mniejszości narodowych, których podstawowym zadaniem jest dbanie o przestrzeganie gwarantowanych praw mniejszości. O prawa mniejszości narodowych troszczą się również organy samorządowe gmin. Zgodnie z art. 20 ustawy o lokalnych uprawnieniach i kompetencjach do kompetencji gminy należą, m.in.: wdrażanie, rozwój i ochrona praw człowieka oraz indywidualnych i zbiorowych praw mniejszości narodowych oraz grup etnicznych; promowanie języka i pisma mniejszości narodowych w użyciu oficjalnym na terenie gminy, a także stworzenie warunków do informowania mniejszości w ich języku narodowym⁴². Według artykułu 79 mniejszości mają prawo do ochrony swojej tożsamości, co zgodne jest także z postanowieniem Konstytucji Republiki Serbii. Zgromadzenie Narodowe Republiki Serbii z 2006 roku stwierdza przy tym, że mniejszości narodowe mają prawo do:

- rozwoju i publicznego demonstrowania ich cech etnicznych, kulturowych i religijnych;

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Prava nacionalnih manjina, www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2010/03/03-Prava-nacionalnih-manjina.pdf, [dostęp: 08.06.2012].

⁴² Tamże.

- korzystania z symboli w miejscach publicznych;
- używania własnego języka;
- nauki w języku ojczystym;
- ustanawiania prywatnych instytucji edukacyjnych;
- pisanie we własnym języku imion i nazwisk;
- własnych mediów⁴³.

Badania naukowców z Bułgarii nad obecną sytuacją mniejszości bułgarskiej podkreślają łamanie przez Republikę Serbii praw tej grupy. W reakcji państwo bułgarskie podejmowało wiele akcji, aby przeciwstawić się i zwalczyć serbskie mechanizmy asymilacyjne. Należy tu wymienić, m.in. działalność wydawniczą, stworzenie radia i telewizji bułgarskiej w Serbii, organizację konferencji naukowych, wystaw oraz tzw. kolacji charytatywnych. W maju 2008 roku w Bułgarii odbyło się spotkanie poświęcone stworzeniu strategii nowej polityki wobec Bułgarów za granicą. Premier Siergiej Staniszew zadeklarował wówczas wprowadzenie ułatwień wizowych oraz umożliwienie dostępu do rynku pracy osobom bułgarskiego pochodzenia. Poprosił także o ułatwienie procedury otrzymania bułgarskiego obywatelstwa. Rozpoczęto wówczas program przyciągania Bułgarów ku państwu bułgarskiemu, m.in. poprzez wprowadzenie instrumentu „Zielonej Karty”, ułatwienia wizowe, dostęp do rynku pracy i inne⁴⁴.

W czasie rządów Związku Sił Demokratycznych (CДC) w Bułgarii w o *Zapadni pokrajnini* twierdano ośrodki kultury bułgarskiej, a organizacje rządowe podtrzymywały kontakty z lokalnymi organizacjami. Temat przestrzegania praw Bułgarów w Serbii wielokrotnie był poruszany przed międzynarodowymi instytucjami takimi, jak ONZ, ZPRE (Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy), OBWE, a także przed amerykańskim rządem⁴⁵. Działalność mającą na celu uświadomienie sytuacji mniejszości bułgarskiej w Serbii prowadzono również poprzez misje dyplomatyczne na całym świecie. W dniu 30 stycznia 1998 roku bułgarska delegacja złożyła przed ZPRE dokument informacyjny na temat sytuacji bułgarskiej mniejszości w Jugosławii. Dotyczył on przede wszystkim kwestii wywierania presji władz, zwłaszcza policji, na działaczy Unii Demokratycznej Bułgarów w Jugosławii. Dokument ten zawierał wiele

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Т. Кръстанов, *Как българите в Косово и Сърбия са прекръстени на сърби?* „Македония: Български национален седмичник”, 1999 nr 21, s. 1, 6.

⁴⁵ И. Михайлова, *Не България, а ООН ще спаси българите от Западните покрайнини* „Демокрация: Национален всекидневник”, 1996 nr 74, s. 9.

informacji z raportu Elisabeth Ren, specjalnego sprawozdawcy ds. praw człowieka w byłej Jugosławii. Dotyczył on również kwestii statusu praw bułgarskiej mniejszości w Serbii. W 1999 Toshev Lyczazar wniósł do Parlamentu Republiki Bułgarii projekt uchwały poświęconej przeciwdziałaniu łamania praw bułgarskiej mniejszości w Federalnej Republice Jugosławii⁴⁶.

W dniu 8 listopada 2011 roku Młodzieżówka Bułgarskiego Ruchu Narodowego (BMPO – MO) w *Zapadni pokrajnini* zorganizowała spotkanie z społecznością bułgarską, na którym dyskutowano na temat bieżących problemów mniejszości. Inicjatywa związana z ziemiami wschodnimi należy do partii Ataka. Idea pojawiła się już 27 listopada 2008 roku, kiedy eurodeputowani Dimitar Stoyanov i Desislav Czukolov wręczyli Komisji Europejskiej deklarację w imieniu partii Ataka z prośbą o zwrot wschodnich ziem i regionu Strumicy Bułgarii. Według partii Ataka kwestia powrotu wschodnich ziem Bułgarii powinna zostać uregulowana jeszcze przed negocjacjami Serbii w sprawie członkostwa w UE i przyjęcia Macedonii do Wspólnoty⁴⁷.

Po wejściu Bułgarii do Unii Europejskiej wschodnie ziemie Serbii znajdują się już nie tylko na granicy Bułgarii z Serbią, ale stanowią zewnętrzną granicę Unii Europejskiej i muszą spełniać wymogi wizowe. To dodatkowo komplikuje stosunki z Bułgarią. Odległość od bułgarskiej granicy do Caribrodu wynosi zaledwie 6 km, a do Sofii – około 45 km. Mimo tego niewielkiego dystansu osoby, które posiadają paszporty bułgarskie nie mogą podróżować do Bułgarii bez wizy. Prawo to zostało wprowadzone w styczniu 2007 roku. Dyplomacja bułgarska pracuje nad wnioskiem w sprawie zwolnienia wizowego mieszkańców na obszarze 30 km po obu stronach granicy, który zamierza złożyć do Parlamentu Europejskiego. W okresie od 1 stycznia 2001 do 31 grudnia 2007 przez dekret wiceprezydenta obywatelstwo bułgarskie otrzymało 14 091 osób z Macedonii, a z Serbii 262⁴⁸.

W 2006 roku prezydent Bułgarii Georgi Pyrwanow odwiedził Serbię i jej wschodnie ziemie. Podczas swojej wizyty podkreślał, że stosunki między dwoma krajami nigdy nie były tak dobre. Przyznał również, że europejskie regiony graniczne zwykle są najbogatszymi obszarami, podczas gdy na Bałkanach są to tereny najbiedniejsze. W tym kontekście prezydent wyraził potrzebę podjęcia wspólnych działań na rzecz rozwoju przemysłu w tych obszarach, np. przemysłu gumowego, włókienniczego, rozwoju turystyki kulturowej i dodał, iż

⁴⁶ М. Тодоров, *Проблемите на българите в Сърбия пред европарламента: [Част от докл. на Милия Тодоров пред ЕП в Страсбург, ноем. 1999 г. „Балканите плюс: Събития и тенденции/ Журналистическо Сдружение „Балкански Форум”*, 2000 nr 10, s. 33.

⁴⁷ Меморандум КИЦ „Босилеград”, www.assobulg.com/doc/memo.doc, [dostęp: 09.06.2012].

⁴⁸ Tamże.

do tego niezbędne jest otwarcie granic. Powiedział również, że oba państwa powinny pracować nad wspólnymi projektami europejskimi, takimi jak budowa autostrady Sofia-Nis, dążyć do rozbudowy sieci przesyłowej gazu itd. Tadić dużo uwagi poświęcił również potrzebie budowy szosy Sofia-Nis, wskazując, że największe korzyści z tego przedsięwzięcia będzie czerpał Dimitrovgrad (Caribrod). Prezydent Serbii powiedział, iż istnieje kilka projektów i że są już plany ich realizacji. Zapewniał, że jako prezydent Serbii jest gwarantem praw mniejszości bułgarskiej i że wszystkie prawa mniejszości oraz ludzi w Serbii muszą być wdrażane i egzekwowane. Po tym, jak prezydent Pyrwanow wyraził swoją radość, że między Serbią a Bułgarią „nigdy nie było lepszych stosunków niż teraz”, liczba godzin języka bułgarskiego z obiecanych pięciu w tygodniu zmniejszyła się do dwóch. Sytuacja praw mniejszości bułgarskiej według władz Bułgarii powinna być czynnikiem definiującym serbsko-bułgarskie stosunki. Rząd Bułgarii nadal nie zrezygnował z ideologicznych sloganów, np. „mniejszość bułgarska mostem współpracy” w obu krajach⁴⁹.

Od momentu rozpoczęcia negocjacji w sprawie przyjęcia Serbii do UE, Bułgaria zaczęła silnie pracować nad wzmocnieniem sytuacji mniejszości bułgarskiej na terenach Serbii. Postawiła przed sobą główne cele krótkoterminowe:

- naukę języka bułgarskiego i historii w szkołach;
- ochronę dziedzictwa kulturowego i bułgarskiego oraz rozwój kultury bułgarskiej;
- ochronę praw człowieka, a zwłaszcza praw mniejszości;
- ożywienie gospodarcze miast Bosilegradu i Tsaribrodu w kontekście europejskich procesów integracyjnych, w formie utworzenia tzw. Euroregionów i ich połączenia z rynkami bułgarskimi i europejskimi;
- ułatwienie otrzymania obywatelstwa bułgarskiego;
- kontynuację polityki przyjmowania uczniów i studentów z Serbii do szkół zawodowych i uczelni wyższych w Bułgarii;
- rozwój współpracy regionalnej gmin serbskich z sąsiednimi gminami bułgarskimi;
- finansowanie projektów rozwoju organizacji pozarządowych, mających na celu szerzenie demokracji i społeczeństwa obywatelskiego⁵⁰.

⁴⁹ Братство, *Благо думи на люта рана*, niubratstvo.com/ArhivHTML/B2253/v%20centara%20na%20vnmimanie-to.htm, [dostęp: 09.07.2012].

⁵⁰ Wywiad z Ministrem Spraw Zagranicznych Republiki Bułgarii, www.mfa.bg/content/2012/5/14/plenarna14052.pdf, [dostęp: 09.06.2012].

Wyżej wymienione cele są w chwili obecnej realizowane przez rząd Republiki Bułgarii na terenach Serbii, jednak spotyka się to z dużym sprzeciwem władz serbskich⁵¹. Od września 2012 roku dzięki Agencji Bułgarów za Granicą uczniowie klas piątych, siódmych i ósmych w Serbii w mieście Bosilevgrad uczą się matematyki, fizyki, biologii, chemii oraz historii z podręczników napisanych w języku bułgarskim⁵².

5. Uwagi końcowe.

Podsumowując, należy podkreślić, iż wschodnie ziemie Serbii, które Bułgaria straciła na mocy Traktatu w Neuilly z 27 listopada 1919 roku, stanowią poważny problem i nienajlepiej wpływają na wzajemne stosunki bułgarsko-serbskie. Odbija się to na poziomie życia mieszkańców tych ziem. Łamane są ich prawa na różnych obszarach życia: w edukacji, wolności wyznania, służby zdrowia, kultury czy zatrudnienia. Starania Bułgarii, aby wzmocnić statusy polityczny, gospodarczy, i ekonomiczny mniejszości bułgarskiej na terenach Serbii, spotykają się z dużym sprzeciwem władz Serbii. Serbia oskarża Bułgarię o chęć stworzenia mniejszości bułgarskiej z mniejszości gorańskiej mieszkającej na terenach Kosowa. Zarzuty dotyczą także silnej działalności wywiadowczej Bułgarii w Macedonii, Serbii i Kosowie oraz wykorzystywania przez Bułgarię członkostwa w UE dla własnych interesów na Bałkanach. Niepokoje Serbii dotyczą głównie ewentualnego rozpadu Federacji Serbii. Po tym, jak Kosowo ogłosiło niepodległość, Serbia obawia się o Wojwodinę oraz zachodnie ziemie okręgów pirockiego i pczyńskiego, zamieszkiwane przez mniejszość bułgarską.

⁵¹ Tamże.

⁵² Стандарт – информационна агенция, *Българите в Сърбия пак ще учат по наши учебници*, www.standartnews.com, [dostęp: 08.06.2012].